

Zihinsel Muhasebeye Kavramsal Bir Bakış *

A Conceptual Perspective at Mental Accounting

Selçuk KENDİRLİ **

Ahmet Erkan CİHANGİR ***

Öz

Muhasebe tanımına bakılacak olursa, işletmelerin finansal işlemlerini kaydeden, sınıflandıran, özetleyen ve raporlayan, sonuçları yorumlayan ve analiz eden bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Sistematik olarak uygulamalara bakıldığında, işletmeler sistem içerisinde iktisadi değer yaratan olayları sıkı bir şekilde takip etmektedirler. Buna benzer bir şekilde, insanlar da benzer bir muhasebe sistemini zihinlerinde kullanmaktadırlar. Günlük hayatta ve gelecek açısından aldıkları kararları ve giriştikleri eylemleri farklı zihinsel hesaplarda kategorize etmektedirler. Yaptıkları/yapacakları işlemleri değerlendirmekte ve kendince belgelemektedirler. İnsanların düşünce sisteminden kaynaklı sahip olduğu bu muhasebe sistemi, beynin doğal olarak geliştirdiği ve bildiği bir sistemdir. Uygulama açısından bakılacak olursa, buna zihinsel muhasebe denilebilir. Bu kapsamda geliştirilen beklenti teorisinin tüketici kararları üzerindeki etkisini inceleyen Richard Thaler (1980, 1985), zihinsel muhasebe kavramını literatüre kazandırmıştır. Bu çalışma, zihinsel muhasebenin kavramsal boyutunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, zihinsel muhasebe yaklaşımını genel çerçevesi içinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Zihinsel Muhasebe, Davranışsal Finans.

Abstract

If we look at the definition of accounting, it is defined as a system that records, classifies, summarizes and reports the financial transactions of the enterprises, interprets and analyzes the results. When we look at the practices systematically, businesses closely follow the events that create economic value within the system. Similarly, people use a similar accounting system in their minds. They categorize the decisions they take and the actions they take in daily life and for the future in different mental accounts. They evaluate and document their own actions. This accounting system that people have due to their thinking system is a system that the brain naturally develops and knows. From a practical standpoint, it might be called mental accounting. Richard Thaler (1980, 1985), who examined the effect of the expectation theory developed in this context on consumer decisions, brought the concept of mental accounting to the literature. This study aims to reveal the conceptual dimension of mental accounting. In this context, the study examines the mental accounting approach in its general framework.

Keywords: Accounting, Mental Accounting, Behavioral Finance.

* Bu çalışma "16th International Conference On Knowledge, Economy & Management, 11-13 Kasım 2022, İstanbul" kongresinde sunulan tebliğin yeniden düzenlenmiş halidir.

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, Finans Bankacılık

e-posta: selcukkendirli@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-7381-306X

*** Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

e-posta: aerkanchangir@hitit.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6593-8724

1. Giriş

Geleneksel finansman modelleri; yatırımcıların risk ve belirsizlik ortamında yatırım kararlarını rasyonel olarak aldıklarını, en yüksek faydayı aradıklarını, piyasaların her zaman etkin olduğunu, diğer yatırımcılarla hemen hemen aynı beklentilere sahip olduklarını ve oluşturulan menkul kıymet fiyatlarının rastgele olduğunu varsayar. Geleneksel finans teorisinin aksine davranışsal finans, duyguların ve psikolojik faktörlerin insan davranışını etkilediğini ve bu nedenle insanların her zaman rasyonel hareket etmediğini iddia eder. Adam Smith Ahlaki Düşünce Sistemi adlı çalışmasında; Modern davranışsal finansın “hasardan kaçınma” ve “riskten kaçınma” eğilimlerini ilk kez tanımlamıştır ve insanların iyiden kötüye gittiklerinde acı ve pişmanlık duyduklarını ve iyi bir duruma döndüklerinde mutlu hissettiklerini ifade etmiştir (Göcekli, 2022: 56). Özellikle finansta iktisatçıların akılcı bir şekilde açıklayamadığı anomaliler, yatırım kararlarının davranışsal ve psikolojik yönlerini açıklamaya çalışan davranışsal finansa daha fazla odaklanılmasına yol açmış ve yatırım kararlarındaki kritik rolü nedeniyle sürecin önemli bir parçası haline getirmiştir. Hatta bireylerin toplum içindeki davranışlarının bir fiziksel süreç gibi algılandığı ve fiziksel sistemlerin yaklaşımlarının bireylerin ya da toplulukların sosyal davranışlarını analiz eden yaklaşımlar da mevcuttur (Ulusoy ve Şen, 2019).

Geleneksel muhasebe kavramı ise, işletmeler için mali sonuçları olan ve mali nitelikteki işlemlerin parasal verileri ve gerektiğinde diğer sayısal verileri toplayan, topladığı bu verileri işletmeyle ilgili kişi, kurum ve kuruluşların amaçları ve ihtiyaçları doğrultusunda kaydeden, sınıflandıran, analiz yoluyla yorumlayan ve elde ettiği sonuçları genellikle dönemler halinde raporlar halinde sunan sistematik bilgi sağlama süreci olarak tanımlanmıştır (Büyükmirza, 2019: 27). Bireylerin her zaman rasyonel kararlar aldığı varsayımına dayanan klasik iktisat modellerinin geçerliliği, özellikle psikolojik ve sosyolojik disiplinlerden yararlanan davranış bilimlerinin literatüre girmesiyle etkisini kaybetmeye başlamıştır. Davranış bilimleri önce iktisat alanında önem kazanmış, daha sonra finans ve muhasebe alanlarındaki araştırmalarla devam etmiştir. Bu kapsamda Kahneman ve Tversky "beklenti teorisini" ortaya atmışlardır. Bu teoriye göre, bir kişinin davranışı, duyguları ve zihinsel süreçleri tarafından yönlendirilen ve riskli koşullarda yatırımcının karar vermesini etkileyen kalıcı önyargıların olduğu savunulmuştur. Yatırımcıların potansiyel kazançlarla karşılaştıklarında riskten kaçınma davranışı sergileme eğilimindeyken, potansiyel kayıplarla karşı karşıya kaldıklarında risk arama davranışı sergileme eğiliminde olduklarını iddia etmişlerdir. Bu durum işletmelere ve insanlara yatırım yaparken, yeni durumların da gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Yapılan işlemler ise işletmelerde muhasebe sistemi ile kayıtlara aktarılabilen ve üçüncü kişilerin analizlerine ve yorumlarına sunulabilmektedir. Bu süreç işletmelerde olduğu gibi insanların zihinlerinde de benzer bir muhasebe sistemini kullanmaktadır. İnsanın doğal olarak bildiği bu muhasebe sistemi zihinsel (mental) muhasebe olarak tanımlanmaktadır (Güven, 2021: 255). Bu alanda yapılan çok sayıda ampirik çalışma bireylerin karar verirken zihinsel muhasebe yaptıklarını ve zihinsel muhasebenin bireylerin kararlarını etkilediğini tespit etmiştir. Bu çalışmalar ortaya koymaktadır ki, yatırımcılar finansal davranışlarını sergilerken, istemeden de olsa zihinsel bir ölçüm tartım yapmakta ve sonuç çıkarmaktadırlar. Gayri ihtiyari

zihinsel muhasebeye başvurumaktadırlar. Bu çalışmada, zihinsel muhasebe kavramsal açıdan incelenecek ve genel bir literatür çalışması yapılacaktır (Alkan, 2022; Özkan ve Özkan, 2020; Red'kin, 2019).

2. Literatür Taraması

Zihinsel muhasebe kapsamında yapılan literatür taramasına kısaca bakılacak olursa;

Locke ve Mann (2000), yaptıkları çalışmada, yöneticilerin ayırım tercihlerinin öznel muhasebeyi yansıttığı sonucuna varmışlardır. Ek olarak, subjektif muhasebenin etkileri, yalnızca yöneticilerin raporlamayı daha şeffaf bir şekilde yapmak istediklerinde devreye girmektedir. Bu durumun, yatırımcılar tarafından da olumlu değerlendirildiğini tespit etmişlerdir.

Grinblatt ve Keloharju, (2001) “Outlook teorisi, subjektif muhasebe ve opsiyon fiyatlandırması” başlıklı çalışmalarında, görünüm teorisinin insan karar verme sürecinin referans noktalarını birleştirme eğiliminde olduğunu ve düşük olasılıklı olayları yanlış bir şekilde tartıştığını iddia ettiğini ifade etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, piyasada faaliyet gösteren tüccarların, fiyatların yükselmesini engellediğini ve perspektif teorisi tarafından sağlanan işleve benzer bir olasılık ağırlıklandırma işlevi oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Firmalar nispeten yüksek veya düşük oynaklık dalgalanmalarına sahip olduğunda, önyargıların opsiyon ticareti için verimsiz fiyatlara yol açtığını ifade etmişlerdir.

Grinblatt ve Han (2005), “Stratejik Kapasiteler için Envanter Kontrol Sistemleri Modeli” başlıklı çalışmalarında, envanter kontrolü teorilerini öznel bir yaklaşımla incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, kapasite kontrol modellerinde türev, entegre ve görelî davranışsal kontrollerin kullanılmasının, yalnızca depodaki malların birikim seviyelerini modüle etmekle kalmayıp, aynı zamanda satış zamanını ve dönemini azalttığını ve gelir seviyesini iyileştirdiğini gözlemlemişlerdir. Ayrıca davranışsal modellerde zihinsel yönlerin ayarlanmasının yöneticiler tarafından kolaylıkla kullanılabileceğini belirtmişlerdir.

Kivetz (1999) çalışmasında beklentiler teorisi ve öznel muhasebe (subjektif muhasebe) açısından yatırımcıların zarar eden hisse senetlerini tutma isteklerini incelemiştir. Bu iki teoriye dayanarak, ilgili araştırmacı hisse senetlerinin dayanak değeri ile denge fiyatı arasında bir fark olduğunu ve ayrıca hisse senedi fiyatının bilgiye gerçekte olduğundan daha az tepki verdiğini tespit etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, aradaki farkı, temel değerlerin rastgele değerlendirilmesi ve referans fiyatların güncellenmesiyle karşılandığını ifade etmiştir.

Dianati Deilami vd. (2018) değer temelli çevrimiçi alışverişi inceleyen çalışmalarında, zihinsel muhasebe teorisi perspektifini incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, algılanan fiyat ve riskin değer parametreleri ve çevrimiçi alıcıların satın alma niyetleri üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak alışverişin rahatlığı, algılanan değer üzerinde ve ayrıca çevrimiçi alışveriş yapanların satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Algılanan değer, yalnızca çevrimiçi alışveriş yapanların satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Alışveriş zevkinin çevrimiçi alışveriş yapanların algılanan değeri üzerinde hiçbir etkisi yoktur, ancak satın alma niyeti ile pozitif bir ilişkisi vardır. Öte yandan,

algılanan değer aracı değişkeni aracılığıyla çevrimiçi alışveriş yapanların rahatlığı, satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Ancak algılanan fiyat ve algılanan satın alma riski, algılanan değer aracı değişkeni aracılığıyla satın alma niyeti üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

Ola vd. (2017) çalışmalarında sermaye varlıklarının fiyatlandırılması modelini subjektif muhasebe çerçevesinde matematiksel olarak incelemişlerdir. Bu modelde, subjektif hesaplar şeklinde sunulan her bir amaç için yatırımcının beklediği getiri, risksiz varlık getirisi, beta ve subjektif hesap riskinin bir fonksiyonudur ve bu subjektif hesap riski, yatırımcının getirisi arasındaki farka eşdeğerdir.

Mascareñas ve Fangyuan (2017) yaptıkları çalışmada, çoklu vergi beyannamelerinin vergi kanunlarının davranışsal uyumu üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Zihin teorisi ve zihinsel muhasebe kullanarak vergi mükelleflerinin, vergi borçlarını ödeme ile ilgili davranışlarını incelemişlerdir. Çalışmadan elde ettikleri bulgulara göre, vergi mükelleflerinin mevcut dönem vergi borçlarını erteleterek, daha eski vadeli vergi borçlarını öncelikli olarak ödediklerini tespit etmişlerdir.

Parsai ve Mollanazari (2019) yaptıkları çalışmada, sermaye bütçeleme kararlarında subjektif muhasebenin rolünü incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, yöneticilerin borçlanma yoluyla finanse edilen varlıkları, sermaye yoluyla finanse edilen benzer varlıklara göre daha az elden çıkarma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bunun nedeninin ise, insanların varlıklardan elde edilen faydalara ilişkin algılarına dayandığını ifade etmişlerdir.

Ahmadi ve Matoufi (2020) yaptıkları çalışmada, insanların genel olarak ellerinde nakit bulundurmaya tercih ettiklerini ve yatırımlarından ekstra getiri elde etmeyi umduklarını ifade etmişlerdir ve ekonomik davranışın rasyonelliği ile zihinsel muhasebe arasında önemli bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Hitay ve Anbar (2020) yenilikçi yöntemler ile psikolojik faktörlerin etkisi arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, yenilikçi muhasebe yöntemleri ile psikolojik faktörler ve zihinsel muhasebe ile risk tolerans düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Yatırımcılar zihinsel muhasebeyi kullandıkları zaman, daha fazla inisiyatif almaktalar ve daha yüksek risklere katlanabilmektedirler.

Mohammadi Nafchi (2020) yaptığı çalışmada, zihinsel muhasebeyi incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, zihinsel muhasebenin bireylerin farklı finansal olaylar karşısında finansal karar verme koşullarını incelediğini ve bu koşullara göre kararlar aldığını göstermiştir. Ayrıca, hane halkının zihinsel muhasebeden yararlandığı kadar, işletmeler de yararlanmaktadır.

Koohkan vd. (2021) çalışmalarında yatırımcıların zihinsel muhasebesinin finansman politikaları ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini finansal raporlama perspektifinden incelemişlerdir. Çalışmadan el edilen sonuçlar, ankete katılan yatırım şirketlerinin genel olarak zihinsel muhasebenin davranışsal yansımaları ile hareket ettiklerini göstermiştir. Ayrıca, yatırımcıların zihinsel muhasebesinin finansal kaldıraç, homojen nakit stok kazançları üzerinde olumsuz etkisi ve borç oranı üzerinde ise doğrudan etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Dadashi vd. (2023) çalışmalarında, yatırımcıların yatırımlarını yaparken, zihinsel muhasebeden faydalanma ve faydalanmama durumunda karşılaştıkları sonuçları, uzman olarak varsayılan kişiler üzerinde araştırmışlardır. Çalışmada uzmanlar kartopu yöntemine göre seçilmişlerdir. Bu araştırma ile, insanların mali kararlarını verirken, akıllarında her bir karar için hesap açmakta olduklarını ve her kararın sonuçlarını (olumlu veya olumsuz) tek başına incelemeye çalıştıklarını tespit etmişlerdir. Çalışmalar, insanların kararlarının finansal metinlerde tanıtılan karar modelleriyle her zaman mantıksal olarak tutarlı olmadığını göstermektedir. Yatırımcılar vizyonlarını belirli bir amaca yönelik bir hesap olarak görmeli ve uzun vadeli bir vizyona sahip olmalıdır. Çünkü kısa vadeli hedefler genellikle uzun vadeli hedeflere ağır basar ve zihinsel hesapların kullanılmasına yol açar. Boş bir zihne sahip olmak, bir işi eli boş yapmak, zihinsel muhasebeye sahip olmak ise bir konu veya konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmak demektir. Dolayısıyla zihinsel muhasebe olmadan planlama mümkün değildir.

3. Zihinsel Muhasebe Kavramı ve Bileşenleri

Zihinsel muhasebe, muhasebe kavramından yola çıkarak, insanların finansal kararlarında her kararı değerlendirirken, akıllarında ayrı bir hesap açmaları ve her bir kararın sonuçlarını (olumlu veya olumsuz) tek başına incelemeye çalışmaları olarak değerlendirilebilir. Araştırmalar, insanların kararlarının, finansal metinlerde tanıtılan karar modelleriyle her zaman mantıksal olarak tutarlı olmadığını göstermektedir. Yatırımcılar, vizyonlarını belirli bir amaca yönelik bir hesap olarak görmeli ve uzun vadeli bir vizyona sahip olmalıdır. Çünkü kısa vadeli hedefler genellikle uzun vadeli hedeflere ağır basar ve zihinsel hesapların kullanılmasına yol açar. Boş bir zihne sahip olmak, eli boş bir şey yapmak anlamına gelir ve zihinsel muhasebeye sahip olmak, bir konu veya konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmak demektir. Bu nedenle, zihinsel muhasebe olmadan planlama mümkün değildir (Dadashi vd., 2023: 1).

Zihinsel (Mental) Muhasebe olgusunu ilk olarak Richard H. Thaler Davranışsal İktisat literatürüne kazandırmıştır. Thaler, zihinsel muhasebeyi, “İnsanlar/Kişilerin varlıklarını çok sayıda değiştirilmesi mümkün olmayan mental hesaplarda gruplandırarak, ekonomik sonuçları kodlama, sınıflandırma ve değerlendirme eğilimi taşımaları” biçiminde tanımlamaktadır (Özkan M. 2020: 34).

Zihinsel muhasebe, önce bir olayı insan beyninde algılama şekline göre gruplandırarak, gruplandırma sonucuna göre karar verme işlemidir. Benzer bir olayın insan beynindeki farklı gruplarda eşleşmesi sonucunda birbirinden tamamen farklı sonuçlar doğurabilmektedir (Atik vd. 2018: 718).

Zihinsel muhasebe, kurallar ve sözleşmelerden oluşan normal muhasebe sistemlerinin aksine insanların davranışlarını gözlemleyerek anlaşılmaktadır. Yapılan gözlemlerin sonuçlarına göre zihinsel muhasebenin üç temel bileşeni vardır (Thaler, 1999: 184).

Bu bileşenlerin ilki sonuçların algılanması, tecrübe edilmesi, sonuçların nasıl algılandığı ve nasıl değerlendirildiğiyle ilgilidir (Thaler, 1999: 184). İnsan zihnindeki bir olayı geçmişteki benzer bir olayla ilgisi sürekli karşılaştırılmakta ve geçmişteki tecrübelerine göre yeni haline

dönüştürmektedir. Sonuç olarak verilen karar, kişinin olayı hangi zihinsel hesabında değerlendirdiğine göre belirlenecektir (Atik vd., 2018: 718).

İkinci bileşen, gerçekleşen faaliyetlerin ilgili olduğu hesaplara aktarılmasıyla ilgilidir. Bu bileşende harcamalar kategorilere (konut, yiyecek, eğitim, tatil vb.) ayrılır. Ayrıca harcamalar açık veya kapalı (örtülü) bütçe ile sınırlandırılır (Thaler, 1999: 184). Bu bileşende bireyler paranın nereden geldiğini, nerede saklandığını ve nasıl harcadığı konusunda kodlama eğilimi gösterirler (Kıyılar ve Akkaya, 2020: 194).

Üçüncü ve son bileşen ise zihinde tutulan hesapların değerlendirilme sıklığı ile ilgilidir. Bu bileşende hesaplar günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak dar ve geniş açılardan değerlendirilir. Hesapların değerlendirme sıklığı olayların önemlilik derecesine göre değişkenlik gösterir (Özkan, 2020: 42).

İnsanlar, temel ihtiyaçları (yemek, barınma, elektrik, su, iletişim vb.) için ayrı eğitim harcamaları için ayrı eğlence ve tatil için ayrı kategorilerde birikim yaparlar. Zihinsel muhasebede her kategori birbirinden farklı olarak değerlendirilir ve birbiriyle karıştırılmaz.

4. Zihinsel Muhasebe ve Ekonomik İhlaller

Zihinsel muhasebe, mantıklı karar verme algoritması üzerine kurulmaktadır. Mantıklı karar verme algoritması incelendiğinde; olaylarla ilgili analiz yapmayı etkileyen ihtimallerin hesaplanması, mantığa, gerçeğe ve psikolojiye uygunluk, hızlı ve tutarlı, net ve hatasız çıkarımlar yapma ihtiyacı gibi psikolojik mekanizmaları kullanarak daha az sürede daha doğru çıkarımların yapılmasının sağlanması olarak bakılabilir. Bu şekilde, bu kararların doğru olarak alınması mümkün olmakta ve rasyonel, mantıklı kararlar ortaya çıkabilmektedir (Küçükay, 2018: 610). Bu bağlamda insanların vereceği rasyonel olmayan kararlar, insanın ekonomiklik ilkesini (homo economicus) ihlal edebileceğinden, önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik ihlaller farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır (Atik vd., 2018: 719; Erdoğan, 2021: 31-32). Bunlar:

- Beklenmedik Bir Paranın Gelmesi,
- Kaybetmeyi Göze Alabileceğin Para Miktarı,
- Emniyet Marjı,
- Şans Oyunlarından Kazanç,
- Para Harcanır Düşüncesi,
- Aynı Değere Sahip Varlıkları Farklı Fiyatlandırma.

4.1. Beklenmedik Bir Paranın Gelmesi

Paranın kaynağı ile harcama yapılacak yerin kararı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Gelmesinin beklenmediği bir paranın gelmesi, beklenmeyen bir kazancın elde edilmesidir. Bu durumunda insanlar beklenmedik bir şekilde gelen paranın harcanması noktasında düşünmeden ve dikkatsizce hareket ederler.

4.2. Kaybetmeyi Göze Alabileceğin Para Miktarı

İnsanlar zihinlerinde kaybetmeyi göze aldıkları bir miktar parayı tanımlamaktadır. Tanımladıkları bu parayı borsa, şans oyunları vb. gibi spekülatif veya belirsiz alanlarda harcayıp kendilerini rahat hissetmektedirler. Kaybetmeyi göz alınan para insan beyni tarafından bu şekilde meşrulaştırılacak ve paranın kaybedilmesi durumunda önceden kabullenilen bir süreç olduğu için mazereti de hazırlanmış olmaktadır.

4.3. Emniyet Marjı

İnsanlar, kaybetmeyi göze aldıkları para miktarının dışındaki kazançlarını, borsa ve şans oyunları gibi belirsiz alanlarda harcamazlar. İlgili miktarı temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yatırım yapmak için ayırırlar.

4.4. Şans Oyunlarından Elde Edilen Kazanç

İnsanlar, zihinlerinde kazançlarını ve kayıplarını farklı bir yerde gruplandırır. Borsa, şans oyunları vb. gibi oyunlardan elde ettikleri kazançları daha önce harcama yapmayı hiç düşünmedikleri alanlarda harcamaktan çekinmezler.

4.5. Para Harcamır Düşüncesi

Zihinsel muhasebe, batık maliyet yanlılığına sebep olmaktadır. İnsanlar, yapmış oldukları harcamanın insan zihninde tamamen yer bulması için alınan mal veya hizmetin sonuna kadar kullanılması gerektiğini düşünür.

4.6. Aynı Değere Sahip Varlıkları Farklı Olarak Fiyatlandırma

Zihinsel muhasebe aynı özelliklere sahip varlıklar için satıldıkları yer ve zaman farkları gibi nedenlerden dolayı farklı bedeller ödenmesine sebep olmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Günümüz dünyasının yeni bir dil geliştirdiği ve bu yüzyılda yaşam ve yönetimin de yeni ve yeni yollar gerektirdiği, dünün dünyasının küçük ve bireysel kurumlarının yerini bugün büyük üretim ve sanayi örgütlerine bıraktığı ileri sürülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, zihinsel muhasebe olgusundan faydalanarak, işletmeler ürünlerinin tercih edilmesinde, insanlara psikolojik baskı kurabilirler. Nasıl ki denetim raporu sağlıklı ve güvenilir olan işletmelere, yatırımcılar daha fazla yönelmekte ise, zihinsel muhasebe yolu ile kendini piyasada kanıtlamış ürünler, tüketicilerin daha çok ilgisini çekmektedir. Şayet işletmeler bu konu üzerinde çalışacak olurlarsa, satış miktarları/ karları daha üst seviyelere çıkabilir (Balan ve Mathew, 2022: 96).

Zihinsel muhasebe, bireylerin tamamen zihinsel sınıflandırmaya dayalı olarak karar verme ve bunları iyileştirme arzusunu ifade eder. Bu bazen mantıklı olabilese de, insanın kendisi için oluşturduğu zihinsel sınıflandırmaların tamamen isteğe bağlı olduğu ve bazı durumlarda tehlikeli hatalar yaptığımız sıklıkla tartışılmaktadır. Dikkatli olunmazsa, zihinsel muhasebe hatalı yatırım stratejilerine ve genel olarak tüm finansal yapının çökmesine neden olabilir. Bu

kapsamda, işletmelerin ve bireylerin başarılı olabilmeleri için, doğru yönetim ve organizasyon faaliyetlerini, zihinsel muhasebe ışığında doğru olarak planlamaları gerekmektedir. Küresel dünyada başarı, zihinsel muhasebe doğrultusunda, doğru, düzenli ve tutarlı yönetim programlarının varlığını gerektirmektedir.

İnsanlar firmaları yönettiğine göre, akıllarının arkasında etkilenmiş oldukları durumdan bağımsız hareket etmeleri çok zor olmaktadır. Davranışsal olarak, ister istemez zihinsel muhasebe etkisi altında kalmaktadırlar. Bu nedenle, zihinsel muhasebe olmadan planlama yapmak mümkün olmayabilmektedir. Eksiksiz ve doğru bir zihinsel muhasebe sisteminin varlığı, firmaların ve bireylerin mevcut dünyasının gelişmesinde en güvenli faktör olabilir. Thaler'in (1999) dile getirdiği gibi, zihinsel muhasebe, birçok finansal kararda önemli ve gerekli olduğu gösterilen önemli bir süreçtir. Öte yandan, araştırmalar insanların kararlarının finansal metinlerde sunulan karar modelleriyle her zaman mantıksal olarak tutarlı olmadığını göstermektedir. Yatırımcılar, vizyonlarını belirli bir amaca yönelik bir hesap olarak görmeli ve uzun vadeli bir vizyona sahip olmalıdır. Çünkü, kısa vadeli hedefler genellikle uzun vadeli hedeflere ağır basar ve zihinsel hesapların kullanılmasına yol açar. Zihinsel muhasebe aynı zamanda muhasebe standartlarını geliştirenlerin, yasa koyucuların ve uygulayıcıların arasında bir köprü oluşturmuştur. Zihinsel muhasebe, finansal rapor kullanıcılarının, yürürlüğe giren kural ve standartlara nasıl tepki verdiğini daha iyi anlamalarına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda muhasebe meslek mensuplarının da doğru zihinsel muhasebe kurguları ile performansları artırılabilir. Bu çalışmanın literatüre katkısı, alanda yapılan çalışmaların toplu olarak görülebilmesine yardımcı olacaktır. Araştırmacılar, son yıllarda yapılan çalışmalarını, bu şekilde toplu halde bulabileceklerdir.

Kaynakça

- Ahmadi, S. ve Matoufi, A. (2020). Investigating the rationality of behavioral economics in mental accounting by studying laboratory economics. *Quarterly journal of economic research and Policies*, Volume 28, Issue 95. DOI: 10.52547/qjerp.28.95.137
- Alkan, B.Ş. (2022). Zihinsel Muhasebe Bağlamında İnsan Psikolojisinin Finansal Kararlar Üzerine Etkisi. *Proceeding Book*, 64.
- Atik, M., Yılmaz, B. ve Köse, Y. (2018). Bireysel finansal kararlarda zihinsel ön yargıların etkisi: mental muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. UİK Özel Sayısı, 717-730. DOI: 10.18092/ulikidince.434349
- Balan, M. ve Mathew, S.K. (2022). The persuasive nature of web personalization on online users' product perception: a mental accounting perspective. *AIS Transactions on Human-Computer Interaction*, 14(1), 78-106. DOI:10.17705/1thci.00162
- Büyükmirza, K. (2014). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*, 19. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi
- Dadashi, M., Pakmaram, A., Rezaei, N., & Abdi, R. (2023). Providing a behavioral model of mental accounting decision-making based on psychological components through data

- theory and meta-composition. *International Journal of Nonlinear Analysis and Applications*, 14(1), 393-408. DOI: 10.22075/ijnaa.2022.26189.3258
- Dianati Deilami, Z., Balooti, E. ve Darvand, R. (2018). Value-driven internet shopping: the mental accounting theory perspective (case study: Dijital Kala). *Management Accounting*, 11(39), 49-65.
- Erdoğan, B. (2021). Davranışsal iktisatta zihinsel muhasebe: İstanbul ilinde bir araştırma. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kırıkkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Göçekli, S.G.B. (2022). “Davranışsal iktisat ve beklenti teorisi: Riskten kaçınma, kayıptan kaçınma ve sahiplenme etkisi üzerine deneysel bir çalışma”, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Aydın, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Grinblatt, M. ve Han, B. (2005). Prospect theory, mental accounting, and momentum. *Journal of Financial Economics*, 78(2), 311-339.
- Grinblatt, M. ve Keloharju, M. (2001). What makes investors trade?. *The Journal of Finance*, 56(2), 589-616.
- Güven, B. (2021). Zihinsel muhasebe: kuramsal bakış. *Econ harran*, 5(7), 249-272. Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/pub/econharran/issue/60019/827560>
- Hitay, K., ve Anbar, A. (2020). Kişilik özelliklerinin finansal risk toleransı üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (87), 203-224.
- Kıyılar, M. ve Akkaya, M. (2020). *Davranışsal Finans*, 2. Basım, İstanbul. Literatür Yayınları
- Kivetz, R. (1999). Advances in research on mental accounting and reason-based choice. *Marketing Letters*, 10(3), 249-266.
- Koohkan, F., Shourvarzi, M.R., Masihabadi, A. ve Mehrazin, A. (2021). Investigating the effect of investors' mental accounting on investment and financing policies. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(4), 137-153.
- Küçükay, A. (2018). Karar vermenin psikolojisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (35), 607-640.
- Locke, P. ve Mann, S.C. (2000). Do professional traders exhibit loss realization aversion. Working paper, Texas Christian University.
- Mascareñas, J. ve Fangyuan, Y. (2017). How people apply mental accounting philosophy to investment risk?. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(3), 145-151.
- Mohammadi Nafchi, A. (2020). Mental Accounting. *Journal of Accounting and Management Vision*, 3(26), 58-74.

- Ola, M., Nikoomaram, H., Jahanshad, A. ve Pourzamani, Z. (2017). Extraction of a mathematical capital asset pricing model within the framework of mental accounting. *Financial Knowledge of Securities Analysis*, 10(36), 1-12.
- Ozkan, M., ve Ozkan, O. (2020). Financial evaluation of mental accounting. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 6(1), 86-118.
- Özkan, M. (2020). Mental muhasebenin finansal yönden değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, (161), 27-68.
- Parsaei, M. ve Mollanazari, M. (2019). The role of mental accounting in capital budgeting decisions. *Management Accounting*, 12(41), 1-18.
- Red'kin, N.M. (2019). Investment portfolio optimization on Russian stock market in context of behavioral theory. *Finance: Theory and Practice*, 23(4), 99-116.
- Thaler, R.H. (1999). Mental accounting matters *Journal of Behavioral Decision Making*, 12, 183-206.
- Ulusoy, T ve Şen, A. (2019). A Sociophysical Approach to Relationship Between Politics and Economy: The Lagrange Model of The Crowds. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 1(1), 1-12.
- Erişim: <https://dergipark.org.tr/pub/quantrade/issue/49567/640393>